

JURAJ ŽUDEĽ

SÍDELNÁ SIŤ SLOVENSKA NA LAZAROVEJ MAPE UHORSKA Z R. 1528

Juraj Žudeľ: The Settlement Network of Slovakia on Lazar's Map of the Old Hungary from 1528. Geogr. Čas., 35, 1983, 3; 1 map, 1 supplement.

The study works up the settlement topics of the oldest map of the Old Hungary preserved with reference to the territory of Slovakia and in this way it contributes to its recognition, interpretation and evaluation as a historico-geographical source. It revises the up-to-date results in identifying the settlements depicted and classifies them according to their political and economic significance, legal status and function. Finally, it reconstructs and interprets the network of settlements.

Lazarovo kartografické dielo je najstaršou zachovanou mapou Uhorska. Obsahuje veľa topografických údajov (zobrazuje viac ako 1400 sídel), preto je významným historickogeografickým prameňom pre poznanie krajiny na sklonku stredoveku, pred veľkými zmenami, ktoré nastali najmä v osídlení Uhorska v dôsledku tureckých výbojov v Karpatskej kotline. Ako vzácny dokument uhorskej kartografie a krajiny stojí v popredí bádateľského záujmu, o čom svedčí aj nedávne všestranné spracovanie, ktoré sa zameralo na všetky jej prvky. Máme na mysli súbor štúdií, ktorý vydala Prírodovedecká fakulta Univerzity Loránda Eötvösa v Budapešti r. 1976 pod názvom „A magyar térképészet kezdetei“ (v ďalšom texte uvádzame MTK). Podstatnú časť práce tvorí príspevok „A Lázár-térképek névanyaga“ (ss. 22—70), ktorý vypracoval Pál Hrenkó, Róbert Halmai a Mihály Mélykúti. Obsahuje miestne a pomiestne mená Lazarovej mapy Uhorska z r. 1528 a jej štyroch ďalších vydaní (Vavassore 1553, Tramezini 1559, Ligorio 1559 a Sambucus 1566). Tieto sú usporiadané do troch skupín: mená sídel, mená vodných tokov a plôch, ostatné mená. Mená sídel sú usporiadané podľa terajších štátnych území. Pravda, tento zoznam neobsahuje všetky sídla zobrazené na Lazarovej mape a jej mladších vydaniach, ale iba tie, ktoré sú pomenované, preto nemôže byť východiskom pre výskum osídlenia. Tým zostáva Lazarova mapa. Identifikovanie takého veľkého množstva stredovekých miestnych mien z rozsiahleho územia, navyše v mnohých prípadoch veľmi skomolených, je za súčasného stavu historickej topografie ťažkou úlohou. Neprekvapuje nás preto, že v zozname sú otázniky, nepresnosti, ako aj veľké chyby. Je to len konštatovanie, nie výčitka, aby sme vedeli, že zoznam musíme používať opatrne.

Naším predsavzatím je spracovať sídelnú tematiku Lazarovej mapy so vzťahom k územia Slovenska, a tým prispieť k poznaniu, interpretácii a hodnoteniu tohto kartografického klenotu ako historickogeografického prameňa.

Rukopis Lazarovej mapy sa nezachoval, príp. zatiaľ je neznámy. Máme k dispozícii iba nemecké vydanie z r. 1528, ktoré je známe ako najstaršie. Vyšlo zásluhou viedenských humanistov Georga Tannstettera (Collimitius) a Johanna Spiesshaimera (Cuspinianus) v tlačiarni Petra Bienewitza (Apianus) v Ingolstadte pod názvom „Tabula Hungariae“. Lazarov rukopis pravdepodobne nemal orientačné údaje, preto Georg Tannstetter ho pri úprave orientoval podľa Dunaja, pričom pod vplyvom vtedajších nesprávnych predstáv, ktoré tok Dunaja schematizovali, dopustil sa chyby, takže mapa je otočená viac ako o 45° doľava, čo treba brať do úvahy pri určovaní zemepisnej polohy sídel. Nemecké prostredie sa negatívne prejavilo v toponymike. Mnohé miestne mená sú veľmi skomolené (niekedy až na nepoznanie), preto nie sú vždy spoľahlivým základom pre identifikovanie sídel. V odbornej literatúre sa vyzdvihuje pomerne dobrý zákres vodných tokov a situovanie sídel, a to najmä ak sa to posudzuje na menšom území. Naše skúsenosti však ukazujú, že sa pri identifikovaní sídel nemožno celkom spoľahnúť ani na túto stránku Lazarovej mapy a musí sa brať do úvahy celková sídelná situácia v danom priestore koncom stredoveku, ako aj význam jednotlivých sídel.

Porovnali sme všetky miestne mená na Lazarovej mape, ktoré sa týkajú územia Slovenska, s ich prepisom v MTK¹. Našli sme iba niektoré odchýlky, čo je svedectvom o svedomitej práci spomínaných autorov. Zrevidované mená uvádzame v prílohe 1.

Omnoho zložitejšou prácou bolo identifikovanie sídel, čo sa prejavuje aj v dosiahnutých výsledkoch, ktoré sú v mnohom rozdielne. Napriek tomu možno povedať, že identifikácie MTK sú vo väčšine prípadov správne. Identifikácie uvádzame v prílohe 1. V článku sa zmienime iba o prípadoch, kde má MTK neistú, nepresnú a chybnú identifikáciu.

Almacu (m) — MTK identifikuje ako Nižný Malatín s otáznikom. Umiestnenie značky by zodpovedalo zemepisnej polohe tohto sídla. Prvá polovica názvu tiež podporuje identifikáciu.

Aswante — MTK správne stotožňuje so zaniknutým sídlom Ásványtó, ktoré spustošilo poľské vojsko r. 1683. Jeho presnú polohu nepoznáme. Ležalo vo východnej časti Žitného ostrova blízko Dunaja, v chotári Trávnika.

Barotz — MTK nesprávne identifikuje ako Branovo. V daňovom súpise Kormáňanskej stolice z r. 1532 sa Branovo uvádza ako Baromlak.² Písmená tz v pravopise Lazarovej mapy označujú hlásku č, preto názov Barotz treba čítať ako Baroč. Nuž a Baroč je zaniknutá tekovská lokalita, v daňovom súpise z r. 1531 spomínaná ako Barok³, ktorej polohu udáva samota Barak, jestvujúca r. 1890 medzi Bešou a Pozbou.⁴

Bartus — MTK nevie identifikovať. Umiestnenie značky pri Dunajci pouka-

¹ Pri štúdiu sme používali reprodukciu Lazarovej mapy v Atlase SSR a farebnú reprodukciu, ktorá tvorí prílohu MTK. Vavassoreho, Trameziniho, Ligoriovo a Sambucovo vydanie Lazarovej mapy sme mali k dispozícii vo forme reprodukcii, ktoré sú prílohami MTK.

² Maďarský krajinový archív (ďalej len MKA), E 158, Tom. XIII.

³ Tamže, Tom. III.

⁴ Gönczy, P., Kogutowicz, M.: Magyarország megyéinek kézi atlasza. Budapest 1890.

zuje na Červený kláštor. Názov Bartus azda súvisí so slovom Carthus, čo je možnou skratkou pre monasterium ordinis Carthusiensis.

Bazan — MTK mylne identifikuje ako Pezinok, o čom svedčí umiestnenie značky a skutočnosť, že sa Pezinok na Lazarovej mape uvádza ako Petzink. Značka je umiestnená medzi Trnavou (Tirna) a Hlohovcom (Fristat) pri nepomenovanej rieke, ktorá je totožná s Dudváhom. Približne na tomto mieste ležia Bučany, ktoré sa r. 1519 spomínajú ako Bwchan⁵.

Ben — MTK identifikuje ako Biňa. V uvedenom období boli však dve samostatné obce: Malá Biňa a Veľká Biňa, ktoré sa v daňovom súpise Ostrihomskej stolice z r. 1531 spomínajú ako Byn.⁶ Významnejšia bola prvá obec ako sídlo prepoštvstva s románskou bazilikou, preto právom možno predpokladať, že pod lokalitou Ben treba rozumieť Malú Biňu.

Bohimitz — MTK mylne identifikuje ako Budmerice. Umiestnenie značky a názov⁷ jednoznačne vylučujú túto identifikáciu. Značka je medzi Smolenicami (Smoletze) a Trnavou (Tirna), čo viac zodpovedá zemepisnej polohe Bohuníc ako Budmeríc. Názor, že Bohimitz sú Bohunice, podporuje aj meno Bohuníc z r. 1528: Bohonitz.⁸

Bonia — MTK nesprávne identifikuje ako Lovinobaňa, pretože neberie do úvahy skutočnosť, že sa popis Bonia vzťahuje na inú značku ako popis Loyna (Lovinobaňa). Táto značka je umiestnená na V od značky Lovinobane a zodpovedá zemepisnej polohe Cinobane, ktorá v tom čase už jestvovala.

Broisow — MTK identifikuje ako Hrabičov s otáznikom, čo je nesprávne, pretože Hrabičov je novoveké sídlo, ktoré sa spomína až koncom 18. stor. ako osada Horných Hámrov.⁹ Ide o Bzenicu, ktorá leží oproti hradu Revište na opačnej strane Hronu. Na Lazarovej mape sú názvy týchto dvoch lokalít umiestnené opačne.

Buko(n)tz — MTK nesprávne identifikuje ako Bukovce. Tieto ležia na rozhraní severného Šariša a Zemplína, kým lokalita na Lazarovej mape je na SV od Sobraniec (Zobrantz). Umiestnenie značky zodpovedá zemepisnej polohe Choňkoviec, ktoré sa r. 1409 spomínajú ako Hunkolch.¹⁰

Cyla — MTK identifikuje ako Tibava s otáznikom. Umiestnenie značky v susedstve Sobraniec, ako aj názov (správne má byť Tyba) odôvodňujú identifikáciu Tibava.

Dwotzan — MTK identifikuje ako Dvorany s otáznikom. Umiestnenie značky a názov jednoznačne dokladajú Dvorany nad Nitrou.

Hainffaln — MTK nevie identifikovať. Značka je umiestnená na V od Váhu, teda medzi Šoporňou (Sopionie) a Večou (Wetze), čo zodpovedá zemepisnej polohe obce Dlhá nad Váhom. Túto identifikáciu čiastočne podporuje aj maďarský názov obce, ktorý sa v daňovom súpise Nitrianskej stolice z r. 1531 uvádza ako Hozzwfalw¹¹.

⁵ Štátny ústredný archív SSR (ďalej len ŠÚA SSR), Hodnoverné miesto Bratislavskej kapituly (ďalej len HM Bratislava), prot. N. 4, s. 2.

⁶ MKA, E 158, Tom. XL.

⁷ Budmerice sa v pozemkovej knihe Modry (zápis z r. 1526 na s. 160) uvádzajú ako Pudmaricz. Štátny okresný archív Bratislava-vidiek, Magistrát mesta Modry.

⁸ ŠÚA SSR, HM Bratislava, C. 28, F. 8, N. 37.

⁹ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku (ďalej len VSO), 1, s. 448.

¹⁰ VSO 1, s. 482.

¹¹ MKA, E 158, Tom. XXVII.

Hamosfaln — MTK identifikuje ako Dlhá nad Váhom s otáznikom. Túto identifikáciu jednoznačne vylučuje umiestnenie značky pri rieke Tople. V skutočnosti ide o Hanušovce nad Topľou, čo okrem umiestnenia značky dokladá aj maďarský názov obce z r. 1538: Hannosfalwa¹².

Kamentz — MTK identifikuje nepresne ako Kamenec pod Vtáčnikom. Prichádzajú do úvahy dve obce, a to Dolný Kamenec a Horný Kamenec, ktoré sa v daňovom súpise Tekovskej stolice z r. 1531 uvádzajú ako Kys Kemenych a Nagy Khemenychy¹³. Horný Kamenec bol starší a stál v ňom kostol, preto sa možno právom domnievať, že sa na Lazarovej mape táto obec uvádza.

Ked — MTK identifikuje ako Ohrady s otáznikom. Umiestnenie značky potvrdzuje správnosť identifikácie.

Ker — MTK identifikuje nesprávne ako Milanovce (prv Nitriansky Kýr). Prichádzajú do úvahy dve obce, a to Malý Kýr a Veľký Kýr, ktoré sa v daňovom súpise Nitrianskej stolice z r. 1533 uvádzajú ako Kyskeer a Keer¹⁴. Keďže Veľký Kýr bol významnejší (stál v ňom kostol), právom možno predpokladať, že Lazarova mapa uvádza túto obec.

Makouitz — MTK identifikuje ako Makovica. Ide o hrad Zborov, ktorý sa v písomných prameňoch nazýval aj Makovicou.

Mania — MTK identifikuje ako Veľká Maňa. Umiestnenie značky na Z od Žitavy zodpovedá zemepisnej polohe Malej Mane. Veľká Maňa leží na V od Žitavy.

Marhid — MTK stotožňuje s Novými Zámkami, čo je nesprávne, pretože tieto na sklonku stredoveku ešte nejestvovali. Ide o dedinu Nyárhíd, ktorá zanikla po spustošení Turkami r. 1663. Ležala na pravom brehu Nitry v susedstve Nových Zámkov.

Matzod — MTK identifikuje ako Nesvady s otáznikom. Umiestnenie značky potvrdzuje správnosť identifikácie.

Mihalow — MTK pokladá za zaniknuté sídlo. Umiestnenie značky a jej vzdialenosť od Oslian (Oslatzin) by poukazovali na Radobicu.

Modria — MTK identifikuje nepresne ako Modra. Ide o Modru nad Cirochou.

Nagomial — MTK nevie identifikovať. Ide o hrad Vinné, ktorý sa v daňovom súpise Užskej stolice z r. 1538 uvádza ako castrum Nagmihal¹⁵.

Oroua — MTK identifikuje nepresne ako Orava. Ide o Oravský zámok. Oravský Podzámok neprichádza do úvahy, pretože ako osada sa utvoril až v 2. polovici 16. stor.

Padan — MTK identifikuje nepresne ako Padáň. Prichádzajú do úvahy dve obce: Malý Padáň a Veľký Padáň. Obec Malý Padáň je doložená r. 1394 ako Kys Padan¹⁶, obec Veľký Padáň sa spomína v listine z r. 1513 ako Naghpadan¹⁷. Lazarova mapa pravdepodobne uvádza väčšiu obec, teda Veľký Padáň.

Palastiwitz — MTK identifikuje nepresne ako Plášťovce. Na sklonku stredoveku boli Horné Plášťovce a Dolné Plášťovce.¹⁸ Dolné Plášťovce boli vý-

¹² Tamže, Tom. XXXVII.

¹³ Tamže, Tom. III.

¹⁴ Tamže, Tom. XXV.

¹⁵ Tamže, Tom. XLIII.

¹⁶ ŠÚA SSR, HM Bratislava, C. 36, F. 1, N. 9.

¹⁷ Tamže, C. 31, F. 1, N. 32.

¹⁸ Bakács, I.: Hont vármegye Mohács előtt. Budapest 1971, s. 169.

znamnejšie (bola tu fara s kostolom), preto možno s istotou predpokladať, že Lazarova mapa uvádza túto obec.

Pezetrie — MTK identifikuje ako Preseľany s otáznikom. Názov je veľmi skomolený, ale poloha značky jednoznačne potvrdzuje správnosť identifikácie.

Poltar — MTK nepresne identifikuje ako Poltár. Prichádzajú do úvahy dve obce, a to Dolný Poltár a Horný Poltár, ktoré sa v daňovom súpise Novohradskej stolice z r. 1544 uvádzajú ako Also Polthar a Felsew Polthar¹⁹. Významnejší bol Dolný Poltár (bol tu kostol), preto Lazarov Poltar možno identifikovať ako Dolný Poltár. Obec zanikla niekedy v rokoch 1552—1564.²⁰

Puler mons — MTK pokladá za pomiestny názov (meno horstva) a identifikuje ho ako Fekete-hegy. V skutočnosti ide o miestny názov a patrí k značke, ktorá svojou polohou a vzdialenosťou od Štitníka (Schiknik) a Smolníka (Smilintz) zodpovedá Krásnej Hôrke. Túto identifikáciu potvrdzuje aj názov Puler mons, ktorý je skomoleninou latinského prekladu mena Krásnej Hôrky-Pulcher mons.

Rechnaw — MTK mylne identifikuje ako Kluknava. Ide o Richnavu.

Retzen — MTK nepresne identifikuje ako Rišňovce. Na sklonku stredoveku boli Dolné Rišňovce a Horné Rišňovce, ktoré sa v daňovom súpise Nitrianskej stolice z r. 1531 uvádzajú ako Also Rechen a Felsew Rechen²¹. Dolné Rišňovce sa r. 1410 spomínajú ako Eghazasrechen²², čo značí, že mali kostol a tak boli významnejšie ako Horné Rišňovce. Táto skutočnosť oprávňuje predpokladať, že Lazarova mapa uvádza obec Dolné Rišňovce.

Sabinitz — MTK identifikuje ako Turčianska Štiavnička s otáznikom. Poloha značky i skomolený názov potvrdzujú správnosť identifikácie.

Sarbo — MTK identifikuje ako Tekovské Lužany s otáznikom. Nemáme dôvod pochybovať o správnosti identifikácie (Sarbo = Sarlo).²³

Selane — MTK identifikuje nesprávne ako Slavec. Umiestnenie značky na hornom toku Slanej túto identifikáciu vylučuje, pretože Slavec leží medzi Rožňavou a Plešivcom. Podľa názvu a polohy značky identifikujeme Selane ako Nižná Slaná.²⁴

S. Georg — MTK identifikuje ako názov zaniknutej dediny. Na Lazarovej mape sa uvádza medzi Breznom (Bretzno) a Svätým Ondrejom nad Hronom (S. Ambrosi) na S od Hrona. Ide o dedinu Lopej, ktorej kostol postavený v gotickom slohu, má patrocínium sv. Juraj²⁵. Túto identifikáciu podporuje aj poloha a podoba značky (vežovitá stavba).

Sche(m)nitz — MTK mylne identifikuje ako Kremnica. Nepochybne ide o Banskú Štiavnicu. Kremnica sa na Lazarovej mape uvádza pod názvom Kremnitz.

¹⁹ MKA, E 158, Tom. XXIII.

²⁰ Za informáciu o polohe Dolného Poltára vďačím PhDr. Igorovi Hrubcovi z Archeologického ústavu SAV v Nitre.

²¹ MKA, E 158, Tom. XXVII.

²² VSO 2, s. 494.

²³ V daňovom súpise Tekovskej stolice z r. 1531 sa Tekovské Lužany uvádzajú ako Nagy Sarlo. MKA, E 158, Tom. XXVII.

²⁴ R. 1599 sa spomína ako Also Saio vel Zlanna. Gotický kostol pochádza zo 14. stor. VSO 2, s. 311.

²⁵ Na túto možnosť ma upozornil PhDr. Vincent Sedlák, CSc. v lektorskom posudku, za čo mu ďakujem.

Sowar — MTK identifikuje ako Solivar s otáznikom. Ide skutočne o Solivar.
Temiz — MTK identifikuje ako Dražovce s otáznikom. Umiestnenie značky identifikáciu podporuje.

Tenges — MTK identifikuje ako Ipolytölgyes v Maďarsku. Umiestnenie značky na Z od dolného toku Hrona túto identifikáciu vylučuje. Poloha značky a jej vzdialenosť od Gbeliec (Kebelkut) svedčia, že ide o Kamenný Most.

Tolptza — MTK nesprávne identifikuje ako Trenčianske Teplice. Umiestnenie značky so zreteľom na Bánovce nad Bebravou (Banoutz) túto identifikáciu vylučuje. Značka je neďaleko miesta, kde sa Bebrava vlieva do Nitry, čo zodpovedá zemepisnej polohe Topoľčian. Správnosť našej identifikácie potvrdzuje aj názov obce, ktorý poznáme z daňového súpisu Nitrianskej stolice z r. 1531 v podobe Thapolchian²⁶.

Tzwebamen — MTK nevie identifikovať. Umiestnenie značky medzi Ružindolom (Rosinde) a Smolenicami (Smoletze), ako aj jej vzdialenosť k nim zodpovedajú zemepisnej polohe Dolných Orešian.

Vadas — MTK identifikuje ako Trstín s otáznikom. Umiestnenie značky a názov sídla (miesto Vadas má byť správne Nadas) potvrdzujú správnosť identifikácie.

Varatz — MTK rekonštruuje názov ako Baróc s otáznikom a identifikuje ho ako Barovo. Na Slovensku nie je takáto lokalita²⁷. Pravdepodobne ide o Nitriansky Hrádok, ktorý sa v daňovom súpise Nitrianskej stolice z r. 1531 uvádza ako Warad²⁸. Túto identifikáciu pripúšťa aj poloha značky.

Wazo — MTK identifikuje ako Trhová Hradská s otáznikom. Poloha značky potvrdzuje správnosť identifikácie. Názov je skomoleninou prvej časti maďarského mena obce, ktoré sa uvádza v listine z r. 1517 ako Wasarwth.²⁹

Wetzekl — MTK identifikuje ako Vráble s otáznikom. Poloha značky, ako aj význam sídla (Vráble boli mestečkom) opodstatňujú identifikáciu.

Wurtzgart — MTK identifikuje ako Vrúcko s otáznikom. Ide skutočne o Vrúcko. Údaj na Lazarovej mape je prvou známou zmienkou o tomto sídle. V daňovom súpise Turčianskej stolice z r. 1534 sa uvádza ako Wrykopole.³⁰

Wyhell — MTK identifikuje ako Michalany s otáznikom. Poloha značky svedčí o správnosti identifikácie, ale nepoznáme písomný doklad na to, že sa Michalany v stredoveku volali Újhely.

Zeli — MTK nepresne identifikuje ako Horné, Dolné Saliby. Vzhľadom na to, že kostol bol len v Horných Salibách a že na Lazarovej mape je značka s obrazom vežovitej stavby, možno právom predpokladať, že ide o Horné Saliby.

Zouat — MTK rekonštruuje názov ako Szovát s otáznikom a identifikuje ho ako Kolárovo. Ide o dedinu Svad, ktorá sa v polovici 19. stor. pričlenila ku Kameničnej.

Zubn(on)sten — MTK nevie identifikovať. Podľa umiestnenia značky ide o Nižnú Šuňavu alebo Vyšnú Šuňavu. Keďže kostol bol vo Vyšnej Šuňave, možno predpokladať, že Lazarova mapa uvádza túto obec.

²⁶ MKA, E 158, Tom. XXVII.

²⁷ K tomu pozri: Majtán, M.: Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov. Bratislava 1972 a VSO 1—3.

²⁸ MKA, E 158, Tom. XXVII.

²⁹ ŠÚA SSR, HM Bratislava, C. 2, F. 3, N. 8.

³⁰ MKA, E 158, Tom. XLVI.

Zurnitze — MTK nevie identifikovať. Podľa umiestnenia značky a jej vzdialenosti od Brekova (Barko) a Michaloviec (Nadmial) ide o Strážske.

Časť Lazarovej mapy, ktorá zobrazuje územie Slovenska, obsahuje 26 sídel bez popisu. Sú vyznačené jednoduchými a zložitými značkami; druhé prevažujú. Pokúsili sme sa ich identifikovať, pričom sme si vzali na pomoc aj ďalšie, už spomínané vydania Lazarovej mapy. Avšak talianske vydania (Vavassore, Tramezini a Ligorio) nám nepomohli, ale naopak, skomplikovali identifikovanie, pretože nepoznajú topografiu Uhorska, vo viacerých prípadoch znehodnotili Lazarovu topografiu. Lepšia je Sambucova mapa, ktorá identifikuje niektoré nepomenované sídla, avšak nie vždy správne.

V Malých Karpatoch sú tri zložité značky. Na Sambucovej mape majú tento popis: Peissran (?), Plassta(n) a Piberspur, čo sú nemecké názvy pre Borinku (Pajštún), Plavecký hrad a hrad Červený Kameň. V prípade Borinky a Červeného Kameňa je Sambucova identifikácia správna; čo sa týka Plaveckého hradu, je však chybná. Totiž umiestnenie značky nesúhlasí so zemepisnou polohou tohto hradu, ale sa zhoduje s polohou Perneka.

Zložitá značka medzi Trstínom (Vadas) a Chtelnicou (Vtiel) má na Trameziniho vydaní Lazarovej mapy chybné umiestnený popis Vadas. Vzhľadom na polohu a vzdialenosť značky od Trstína ju možno identifikovať ako Horná Krupá.

Jednoduchá značka umiestnená na V od Váhu medzi Siladicami (Ziladitze) a Šoporňou (Sopionie) má na Vavassoreho mape popis Montzenek. Tramezini ju popisuje ako Motzenek, podobne aj Ligorio. Je to chyba, pretože tento názov patrí k inej značke, ktorá u Vavassoreho a Ligorio chýba a u Trameziniho je bez popisu. V skutočnosti ide o Šintavu, o čom svedčí poloha značky a jej vzdialenosť od Siladíc, ako aj význam lokality (tu tzv. česká cesta prekračovala Váh).

Zložitá značka umiestnená medzi Komjaticami (Komati) a Večou (Wetze) má u Trameziniho a Ligorio chybný popis Sumir (Šurany). Poloha značky a jej vzdialenosť od Komjatíc smerom k Veči, ako aj sídelná situácia v tomto priestore svedčia v prospech Poľného Kesova.

Zložitá značka pri rieke Nitre — oproti Branču (Berentz) — má u Trameziniho popis Neutrach, čo je nemecký názov pre Nitru, prevzatý z Lazarovej mapy, avšak chybné umiestnený. Vzhľadom na polohu značky a jej vzdialenosť od Branča ide o Veľký Cetín.

Zložitú značku medzi Malým Dunajom a Dudváhom možno identifikovať vzhľadom na jej polohu a vzdialenosť od Dunajskej Stredy (Streda) a Čiernej Vody (Niek) ako Tomášikovo.

Jednoduchú značku pri sútoku Malého Dunaja a Váhu (podľa Lazara) vzhľadom na to, že sa Kolárovo na inom mieste uvádza ako Guta, stotožňujeme s Kameničnou.

Jednoduchá značka pri Dunaji v susedstve dediny Žitavy (Zitwate) má u Trameziniho a Ligorio chybný popis Zituate, u Sambuca popis Kowarit. V skutočnosti ide o Ižu.

Pri identifikovaní jednoduchej značky umiestnenej na pravom brehu Nitry medzi Zbehmí (Zbel) a Preseľanmi (Pezetrie) vzhľadom na jej vzdialenosť od týchto sídel prichádzajú do úvahy Výčapy, Opatovce a Ľudovítová, ktoré teraz vytvárajú jednu obec Výčapy-Opatovce. Keďže kostol bol vo Výčapoch, táto obec bola významnejšia, a preto sa uvádza na Lazarovej mape.

Zložitá značka pri Starom hrade (Stairad) má u Sambuca chybné umiestnený popis Stairad. Vzhľadom na jej polohu k Žiline (Zilink) a Gbelanom (Bela) ju možno identifikovať ako Tepličku nad Váhom.

Zložitú značku pri Hrone poniže Hájnikov (Hanik) možno jednoznačne identifikovať ako Zvolen. Sambucus Zvolen uvádza na nesprávnom mieste (oproti Radvani na opačnej strane Hrona) s popisom Altsol.

Tramezíni a Ligorio uvádzajú pri zložitej značke, ktorá je na Lazarovej mape umiestnená na S od Váhu oproti Vyšnej Šuňave [Zubn(on)sten], názov Luttoma [Lučivná]. Vzhľadom na jej zemepisnú polohu ide o Štrbu.

Zemepisná poloha zložitej značky pri rieke Poprad povyš Kežmarku (Ke(s)-markh) so zreteľom na toto sídlo a Spišskú Starú Ves (Starbes) jednoznačne poukazuje na Podolíneec.

Sambucus identifikuje zložitú značku na Z od Slanej v susedstve Hajnáčky a Rimavskej Soboty ako Torna, čo je názov pre mestečko Turna nad Bodvou alebo Turniansky hrad. Umiestnenie značky vylučuje túto identifikáciu, zodpovedá zemepisnej polohe Hodejova.

Pri Slanej sú dve zložité značky, z ktorých jednu, situovanú severnejšie, možno identifikovať so zreteľom na Štítник ako Plešivec, druhú ako Gemer, aj keď je umiestnená na opačnej strane Slanej ako mestečko, a to pre jej vzdialenosť od prvej značky i význam Gemera ako správneho centra rovnomennej stolice.

Zložitú značku na SZ od Perína (Peren) stotožňujeme vzhľadom na jej polohu ku Krásnej Hôrke a k sídlam v Košickej kotline, ako aj na reliéf s Turnou nad Bodvou, ktorá bola najvýznamnejším sídlom Turnianskej stolice.

Na S od Perína sú tri zložité značky. Najbližšiu k Perínu možno identifikovať ako Moldavu nad Bodvou (významné opevnené sídlo). Strednú značku, pri ktorej Tramezíni a Ligorio majú názov Kascha, čo je maďarské meno Košíc prevzaté z Lazarovej mapy, a Sambucus ju chybné identifikuje ako Kreshhurka (t. j. Krásna Hôrka), možno stotožniť s Jasovom, sídlom premonštrátskeho prepoštevstva, ktoré pôsobilo v širokom okolí ako hodnoverné miesto. Napokon najsevernejšie položená značka zodpovedá významnej baníckej dedine Zlatá Idka.

Zložitú značku na V od Ondavy medzi Michalovcami [Nadmial] a Sečovcami [Galtzetz] možno s istotou identifikovať ako Trhovište. Tu na S odbočovala dôležitá diaľková cesta. Pri nej ležal aj Nižný Hrušov, ktorého polohu na Lazarovej mape udáva nepomenovaná jednoduchá značka, ktorá je situovaná na SZ od Michaloviec.

Jednoduchú značku pri sútoku Váhu a Nitry, ktorú Sambucus chybné označuje ako Comar (Komárno) a zložitú značku pri Svätom Ondreji nad Hronom nevieme identifikovať.

Klasifikovanie sídel

Ako sme už spomenuli, Lazarova mapa uvádza sídla pomocou dvojakých značiek: jednoduchých a zložitých. Jednoduché značky sú krúžky, aké sa používajú aj v modernej kartografii na označenie sídel. Nemajú osobitný význam (nevyjadrujú napr. veľkosť alebo kvalitu sídla) a udávajú iba zemepisnú polohu sídla. Použili sa v prípadoch, keď nebolo miesto pre zložité značky. Ako príklad možno uviesť Nitru (Nitria), ktorá sa uvádza len krúžkom, aj keď

bola významným sídlom — mestom, rezidenciou nitrianskeho biskupa a administratívnym centrom Nitrianskej stolice. Zložité značky sa skladajú z dvoch prvkov, a to z krúžku a obrázka. Krúžok, ako na to upozornil P. Hrenkó³¹ udáva zemepisnú polohu sídla, obrázok vyjadruje jeho kvalitu (funkciu, postavenie vo feudálnej hierarchii sídel, jeho stavebnú štruktúru) a kvantitu. Krúžok je spravidla umiestnený na obrázku, iba výnimočne v jeho tesnej blízkosti (dotýka sa ho), ako je to napr. pri sídlach Beluša (Belus), Tematín (Temetin), Líptovský Mikuláš (S. Nicola) a Levoča (Leusch). Obrázky sú stvárnené veľmi individuálne. Vo väčšine prípadov nemožno spoľahlivo určiť, či zobrazujú mesto, mestečko, hrad alebo dedinu s kostolom, preto nemôžu byť základom pre kvalitatívne klasifikovanie sídel. Z toho dôvodu sme sídla klasifikovali podľa písomných prameňov, pomocou odbornej literatúry, najmä však Súpisu pamiatok na Slovensku a podľa Vlastivedného slovníka obcí na Slovensku a so zreteľom na klasifikáciu mestských sídel na Slovensku do konca stredoveku, ktorú vypracovala Sekcia pre dejiny miest pri Slovenskej historickej spoločnosti³².

Podľa politického a hospodárskeho významu, právneho postavenia a funkcie na Lazarovej mape rozlišujeme tieto druhy sídel: slobodné kráľovské mestá, mestá a mestečká, dediny s kostolom, dediny bez kostola, hrady a kláštor. Klasifikáciu jednotlivých sídel obsahuje príloha 1.

Sídelná sieť

Sídelnú sieť Slovenska na Lazarovej mape tvorí 289 sídel, čo predstavuje asi 8 % zo všetkých sídel na území Slovenska koncom stredoveku. Z uvedeného počtu sídel bolo 16 slobodných kráľovských miest, 95 miest a mestečiek, 92 dedín s kostolom, 58 dedín bez kostola, 25 hradov a jeden kláštor³³. Ako vidieť, vysoko prevažujú sídla, ktoré mali v štruktúre stredovekého osídlenia významné postavenie a svojou architektúrou sa v krajine vynímali.

Zemepisné rozloženie sídel zobrazuje Sídelná sieť Slovenska na Lazarovej mape Uhorská z r. 1528 [mapa 1]. Pri jej spracovaní sme vzali za podklad mapu Cesty v 15.—18. stor. z Atlasu SSR, pretože jej mierka (1:1 mil.) je blízka mierke Lazarovej mapy (1:1 093 000) a riečnu sieť má upravenú podľa stavu na prelome 18. a 19. stor., je teda podobnejšia pomerom na konci stredoveku ako riečna sieť najnovších máp. Na mape sme nevyznačili Malú Gutu, Ásványtő a Svad, pretože nepoznáme ich presnú polohu, a dve nepomenované sídla, ktoré sme nevedeli identifikovať.

Pre rozloženie sídel je charakteristická ich koncentrácia pri cestách nadregionálneho významu, najmä pri diaľkových cestách.

Po zadaní rukopisu štúdie do tlače, počas môjho študijného pobytu v Budapešti dostala sa mi do rúk publikácia Lazarus secretarius The First Hungarian Mapmaker and His Work, ktorá vyšla v Akadémiai kiadó v Budapešti roku 1982 pod redakciou Lajosa Stegenu. V podstate ide o doplnené a opravené vydanie zborníka štúdií A magyar térképészet kezdetei z roku 1976. V identifikácii miestnych názvov Lazarovej mapy nastali viaceré zmeny. Odstránili sa niektoré omyly, na ktoré poukazujem v štúdiu, ale vznikli aj nové, o ktorých sa ešte príležitostne zmienim.

³¹ Hrenkó, P.: Településrajz és helynevek a Lázár-térképeken. In: MTK, s. 71.

³² Za poskytnutie príslušného elaborátu aj na tomto mieste ďakujem predsedovi sekcie PhDr. Richardovi Marsinovi, DrSc.

³³ Dve sídla sme neklasifikovali, pretože ich nevieme identifikovať.

Príloha 1

Zoznam slovenských sídel na Lazarovej mape Uhorska z r. 1528

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Almacu[m]	Nižný Malatín?	—	—	—	X	—	—
2	Amaske	Hajnáčka	—	—	X	—	X	—
3	Aswante	Ásványtő ^a	—	—	?	—	—	—
4	Bakowonia	Pukanec	X	—	—	—	—	—
5	Banoutz	Bánovce nad Bebravou	—	X	—	—	—	—
6	Barko	Brekov	—	—	X	—	X	—
7	Barotz	Baroč ^b	—	—	X	—	—	—
8	Bartfa	Bardejov	X	—	—	—	—	—
9	Bartus	Červený kláštor?	—	—	—	—	—	X
10	Bazan	Bučany	—	—	X	—	—	—
11	Bek	Bők ^c	—	—	—	X	—	—
12	Bela	Gbelany	—	—	—	X	—	—
13	Belus	Beluša	—	X	—	—	—	—
14	Ben	Malá Biňa	—	—	X	—	—	—
15	Berentz	Branč	—	—	X	—	—	—
16	Bistritz	Považská Bystrica	—	X	—	—	—	—
17	Blatnitze	Blatnica	—	—	—	—	X	—
18	Bodak	Bodíky	—	—	—	X	—	—
19	Bodomir	Budimír	—	—	X	—	—	—
20	Bohimitz	Bohunice	—	—	—	X	—	—
21	Bonia	Cinobaňa	—	—	X	—	—	—
22	Bonytz	Bojnice	—	X	—	—	X	—
23	Bozok	Bzovík	—	X	—	—	—	—
24	Bretzno	Brezno	—	X	—	—	—	—
25	Broisow	Bzenica	—	—	X	—	—	—
26	Brzezoz	Brezovica	—	X	—	—	—	—
27	Budoutz	Bátovce	—	X	—	—	—	—
28	Buko[n]tz	Choňkovce	—	—	—	X	—	—
29	Capi	Kapušany	—	—	—	—	X	—
30	Cassouia, Kascha	Košice	X	—	—	—	—	—
31	Castella	Veľké Kostolany	—	—	X	—	—	—
32	Claustru[m]	Kláštor pod Znievom	—	X	—	—	—	—
33	Cn	Iňa	—	—	X	—	—	—
34	Cyla	Tibava	—	—	X	—	—	—
35	Czachtitz	Čachtice	—	X	—	—	—	—
36	Czatoi	Čataj	—	—	X	—	—	—
37	Czitzna	Čičava	—	—	—	—	X	—
38	Czoke	Cejkov	—	—	—	X	—	—
39	Czuz	Dubník	—	—	X	—	—	—
40	Daras	Drážovce	—	—	—	X	—	—
41	Debes	Nižná Šebastová	—	—	—	X	X	—
42	Dnum	Divín	—	—	X	—	X	—
43	Dobraniwa	Dobrá Niva	—	X	—	—	—	—
44	Doratz	Veľké Dravce	—	—	X	—	—	—
45	Droloi	Drienové	—	—	—	X	—	—
46	Dwotzan	Dvorany nad Nitrou	—	—	—	X	—	—
47	Egeg	Hokovce	—	X	—	—	—	—
48	Ekernese	Slovenská Volová	—	—	—	X	—	—
49	Epories	Prešov	X	—	—	—	—	—
50	Erhard	Malinovo	—	—	X	—	X	—
51	Ers	Ŕrs ^d	—	—	—	X	—	—
52	Erseklel	Archiebiskupský Lél	—	—	X	—	—	—

Pokračovanie prílohy 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
53	Eymes	Jelenc	—	X	—	—	—	—
54	Filekwar	Fiľakovo	—	—	—	—	X	—
55	Fristat	Hlohovec	—	X	—	—	X	—
56	Galtzetz	Sečovce	—	X	—	—	—	—
57	Gruob	Veľký Grob	—	—	X	—	—	—
58	Gug	Gúg ^e	—	—	—	X	—	—
59	Guta	Kolárovo	—	X	—	—	—	—
60	Gutor	Hamuliakovo	—	—	X	—	—	—
61	Hainffaln	Dlhá nad Váhom	—	—	X	—	—	—
62	Hamosfaln	Hanušovce nad Topľou	—	X	—	—	—	—
63	Hanik	Hájniky	—	—	X	—	—	—
64	Hida	Vičkovce	—	—	—	X	—	—
65	Higwig	Ipeľské Predmostie	—	—	X	—	—	—
66	Homora	Humenné	—	X	—	—	—	—
67	Hradek	Liptovský Hrádok	—	—	—	—	X	—
68	Hroisor	Hrušov	—	—	—	—	X	—
69	Hrutzva	Hričov	—	—	—	—	X	—
70	Hyby	Hybe	—	X	—	—	—	—
71	Iesene	Jasenov	—	—	—	—	X	—
72	Ilaua	Ilava	—	X	—	—	X	—
73	Kalonda	Kalonda	—	—	X	—	—	—
74	Kamentz	Horný Kamenec	—	—	X	—	—	—
75	Kapos	Veľké Kapušany	—	X	—	—	—	—
76	Kebelkut	Gbelce	—	—	X	—	—	—
77	Ked	Ohrady	—	—	X	—	—	—
78	Keel	Veľký Biel	—	—	X	—	—	—
79	Keles	Leles	—	X	—	—	—	—
80	Ker	Veľký Kýr	—	—	X	—	—	—
81	Ke[s]markh	Kežmarok	X	—	—	—	X	—
82	Kirmna	Kurima	—	X	—	—	—	—
83	Kisgu[n]lt	Malá Guta/	—	—	—	X	—	—
84	Kolitzna	Okoličné	—	—	X	—	—	—
85	Kolos	Klížska Nemá	—	—	X	—	—	—
86	Kolta	Kolta	—	—	—	X	—	—
87	Komarit	Komárno	—	X	—	—	X	—
88	Komati	Komjatice	—	X	—	—	—	—
89	Konartze	Kovarce	—	—	—	X	—	—
90	Kremnitz	Kremnica	X	—	—	—	—	—
91	Krupina	Krupina	X	—	—	—	—	—
92	Kyrth	Mostová	—	—	X	—	—	—
93	Lakomir	Ladomirová	—	—	—	X	—	—
94	Lell	Veľký Lél	—	—	—	X	—	—
95	Lena	Levice	—	X	—	—	X	—
96	Letaua	Lietava	—	—	—	—	X	—
97	Leusch	Levoča	X	—	—	—	—	—
98	Licaua	Likava	—	—	—	—	X	—
99	Liptze	Partizánska Ľupča	—	X	—	—	—	—
100	Lipza	Slovenská Ľupča	—	X	—	—	X	—
101	Litwa	Litava	—	—	X	—	X	—
102	Losontz	Lučenec	—	X	—	—	—	—
103	Loyna	Lovinobaňa	—	—	X	—	—	—
104	Luttoma	Lučivná	—	—	X	—	—	—
105	Makouitz	Zborov	—	—	—	—	X	—
106	Malnapadcak	Málinec	—	—	—	X	—	—

Pokračovanie prílohy 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
107	Mania	Malá Maňa	—	—	—	X	—	—
108	Marcelhaz	Marcelová	—	—	X	—	—	—
109	Marhid	Nyárhíd ^g	—	—	—	X	—	—
110	Martin	Martin	—	X	—	—	—	—
111	Matzod	Nesvady	—	—	X	—	—	—
112	Medier	Čalovo	—	X	—	—	—	—
113	Mihalow	Radobica?	—	—	—	X	—	—
114	Mínsek	Mníšek nad Hnilcom	—	X	—	—	—	—
115	Modria	Modra nad Cirochou	—	—	—	X	—	—
116	Momeros	Skrabské	—	—	—	X	X	—
117	Moran	Muráň	—	—	—	—	X	—
118	Mosoura	Mošovce	—	X	—	—	—	—
119	Motzenek	Sládečkovce	—	—	X	—	—	—
120	Nadmial	Michalovce	—	X	—	—	X	—
121	Nagida	Veľká Ida	—	X	—	—	—	—
122	Nagomial	Vinné	—	—	—	—	X	—
123	Nentiklibitz	Hontianske Nemce	—	—	X	—	—	—
124	Neusoll	Banská Bystrica	X	—	—	—	X	—
125	Neutrach, Nitria	Nitra	—	X	—	—	X	—
126	Niek	Čierna Voda	—	—	—	X	—	—
127	Nitza	Nitra nad Iplom	—	—	—	X	—	—
128	Noua	Slovenská Nová Ves	—	—	—	X	—	—
129	Noua villa	Nová Vieska	—	—	—	X	—	—
130	Noua villa	Spišská Nová Ves	—	X	—	—	—	—
131	Olsawa	Jelšava	—	X	—	—	X	—
132	Olsonotz	Tisovec	—	—	X	—	X	—
133	Oponitze	Oponice	—	X	—	—	—	—
134	Oroua	Oravský zámok	—	—	—	—	X	—
135	Oslatzin	Oslany	—	X	—	—	—	—
136	Ostro	Ostrov ^h	—	—	—	X	—	—
137	Ozdien	Ožďany	—	—	X	—	—	—
138	Padan	Veľký Padáň ^{ch}	—	—	—	X	—	—
139	Palastiwitz	Dolné Plášťovce ⁱ	—	—	X	—	—	—
140	Palota	Stredné Plachtince	—	—	X	—	—	—
141	Palotz	Pavlovce nad Uhom	—	—	X	—	—	—
142	Peren	Perín	—	—	X	—	—	—
143	Peter	Petrovany	—	—	X	—	—	—
144	Petzink	Pezinok	—	X	—	—	X	—
145	Pezetrie	Preseľany	—	X	—	—	—	—
146	Pinkotz	Pinkovce	—	—	—	X	—	—
147	Piskeky	Podunajské Biskupice	—	X	—	—	—	—
148	Plauin	Plaveč	—	—	—	—	X	—
149	Poltar	Dolný Poltár ⁱ	—	—	X	—	—	—
150	Posonium, Presprng	Bratislava	X	—	—	—	X	—
151	Praue Alecuz	Nitrianske Pravno	—	X	—	—	—	—
152	Prauestlau	Slovenské Pravno	—	—	X	—	—	—
153	Predmir	Predmier	—	—	X	—	—	—
154	Primitz	Prievidza	—	X	—	—	—	—
155	Puap	Farná ^k	—	—	—	X	—	—
156	Puler mons	Krásna Hôrka	—	—	—	—	X	—
157	Radna	Radvaň	—	—	X	—	—	—
158	Raitz	Rajec	—	X	—	—	—	—

Pokračovanie prílohy 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
159	Raska	Veľké Raškovce	—	—	×	—	—	—
160	Repatz	Nižné Repaše	—	—	×	—	—	—
161	Rerchnaw	Richnava	—	—	×	—	×	—
162	Retze	Rača	—	—	×	—	—	—
163	Retz[e]n	Dolné Rišňovce ^l	—	—	×	—	—	—
164	Rewiz	Revište	—	—	—	—	×	—
165	Rimasombaz	Rimavská Sobota	—	×	—	—	—	—
166	Rosinberg	Ružomberok	—	×	—	—	—	—
167	Rosinde	Ružindol	—	—	×	—	—	—
168	Sabinitz	Turčianska Štiavnička	—	—	—	×	—	—
169	Sag	Šahy	—	×	—	—	—	—
170	S Ambrosi	Sv. Ondrej nad Hronom ^m	—	—	×	—	—	—
171	Samos	Drieňov	—	×	—	—	—	—
172	Sarbo	Tekovské Lužany	—	×	—	—	—	—
173	Saros	Veľký Šariš	—	×	—	—	×	—
174	Sassow	Šášov	—	—	—	—	×	—
175	Satzkowy	Fačkov	—	—	—	×	—	—
176	S Be[n]jedict	Hronský Beňadik	—	×	—	—	—	—
177	S Crux	Žiar nad Hronom	—	×	—	—	—	—
178	Selane	Nižná Slaná	—	—	×	—	—	—
179	Sele	Šaľa	—	×	—	—	—	—
180	Selnitz	Gelnica	—	×	—	—	—	—
181	Seltzen	Solčany	—	—	×	—	—	—
182	Semer	Semerovo	—	—	×	—	—	—
183	Sena	Seňa	—	×	—	—	—	—
184	Setzkow	Beckov	—	×	—	—	×	—
185	S Georg	Jur pri Bratislave	—	×	—	—	—	—
186	S. Georg	Lopej	—	—	×	—	—	—
187	Sche[m]nitz	Banská Štiavnica	×	—	—	—	—	—
188	Schiknik	Štítnik	—	×	—	—	—	—
189	S Klawina	Sklabiňa	—	—	—	—	×	—
190	Smilintz	Smolník	—	×	—	—	—	—
191	Smoletze	Smolenice	—	—	×	—	×	—
192	S Nicola	Liptovský Mikuláš	—	×	—	—	—	—
193	Soponie	Šoporňa	—	—	×	—	—	—
194	Sowar	Solivar	—	×	—	—	—	—
195	Sumir	Šurany	—	×	—	—	—	—
196	Stairad	Starý hrad	—	—	—	—	×	—
197	Staktz	Stakčín	—	—	—	×	—	—
198	Starbes	Spišská Stará Ves	—	×	—	—	—	—
199	Streda	Dunajská Streda	—	×	—	—	—	—
200	Stretze[n]	Strečno	—	—	—	—	×	—
201	Stropka	Stropkov	—	×	—	—	—	—
202	Stu[m]paw	Stupava	—	×	—	—	×	—
203	Sutzani	Sučany	—	×	—	—	—	—
204	S Zinyio	Zniev	—	—	—	—	×	—
205	Tarke	Kamenica	—	—	×	—	×	—
206	Tebin[n]	Devín	—	×	—	—	×	—
207	Tekou	Starý Tekov	—	×	—	—	—	—
208	Temetin	Tematín	—	—	—	—	×	—
209	Temiz	Dražovce	—	—	×	—	—	—
210	Tenges	Kamenný Most	—	—	×	—	—	—
211	Tepliz	Sklené Teplice	—	—	—	×	—	—
212	Terbes	Trebišov	—	×	—	—	—	—

Pokračovanie prílohy 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
213	Tirna	Trnava	X	—	—	—	—	—
214	Tolptza	Topoľčany	—	X	—	—	—	—
215	Trencin	Trenčín	X	—	—	—	X	—
216	Trokonitz	Trakovice	—	—	—	X	—	—
217	Tzieben	Sabinov	X	—	—	—	—	—
218	Tzwebamen	Dolné Orešany	—	—	X	—	—	—
219	Vadas	Trstín	—	—	X	—	—	—
220	Varatz	Nitriansky Hrádok	—	—	—	X	—	—
221	Vekynie	Vrakuňa	—	—	—	X	—	—
222	Vhrowetz	Uhrovec	—	—	X	—	—	—
223	Vibonia	Nová Baňa	X	—	—	—	—	—
224	Vigles	Víglaš	—	—	—	X	X	—
225	Visk	Vyškovce nad Ipľom	—	X	—	—	—	—
226	Vrade	Varín	—	X	—	—	—	—
227	Vrbowe	Vrbové	—	X	—	—	—	—
228	Vrhel	Nové Mesto nad Váhom	—	X	—	—	—	—
229	Vtiel	Čhtelnica	—	X	—	—	—	—
230	Vyfaln	Dunaujfalud	—	—	—	X	—	—
231	wagendriszel	Nálepokovo	—	—	—	X	—	—
232	wallndorff	Spišské Vluchy	—	X	—	—	—	—
233	Warlia	Spišské Podhradie	—	X	—	—	—	—
234	Wazo	Trhová Hradská	—	—	—	X	—	—
235	Wetze	Veča ⁿ	—	—	X	—	—	—
236	Wetzekin	Wozokany	—	—	—	X	—	—
237	Wetzekll	Vráble	—	X	—	—	—	—
238	Witzwar	Vizvár ^o	—	—	—	X	—	—
239	Wizkele	Čierny Brod	—	—	—	X	—	—
240	Wrano	Vranov nad Topľou	—	X	—	—	—	—
241	Wurtzgart	Vrúcko	—	—	—	X	—	—
242	Wyhell	Michalany	—	—	X	—	—	—
243	Zabokrek	Žabokreky nad Nitrou	—	X	—	—	—	—
244	Zalta[n]	Salka	—	—	X	—	—	—
245	Zamaria	Šamorín	—	X	—	—	—	—
246	Zap	Palkovičovo	—	—	—	X	—	—
247	Zbel	Zbehy	—	—	X	—	—	—
248	Zbura	Zbudza	—	—	X	—	—	—
249	Zekalos	Ipeľský Sokolec	—	—	X	—	—	—
250	Zekles	Bernolákovo	—	—	X	—	X	—
251	Zeli	Horné Saliby	—	—	X	—	—	—
252	Zeliste	Čilistov	—	—	—	X	—	—
253	Zelitz	Senec	—	X	—	—	—	—
254	Zemlin	Zemplín	—	X	—	—	X	—
255	Zepes	Spišský hrad	—	—	—	—	X	—
256	Zeusuk	Spišský Štiavnik	—	—	X	—	—	—
257	Ziladitze	Siladice	—	—	—	X	—	—
258	Zilink	Žilina	—	X	—	—	—	—
259	Zitwate	Žitava	—	—	X	—	—	—
260	Zobrantz	Sobrance	—	X	—	—	—	—
261	Zouat	Svad ^p	—	—	—	X	—	—
262	Zubn[on]sten	Vyšná Šuňava	—	—	X	—	—	—
263	Zurnaitze	Strážske?	—	—	—	X	—	—
264	o.	Borinka	—	—	X	—	X	—
265	o.	Červený Kameň	—	—	—	—	X	—
266	o.	Gemer	—	X	—	—	X	—

Pokračovanie prílohy 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
267	o.	Hodejov	—	×	—	—	×	—
268	o.	Horná Krupá	—	—	—	×	—	—
269	k.	Iža	—	—	×	—	—	—
270	o.	Jasov	—	×	—	—	×	—
271	k.	Kameničná	—	—	—	×	—	—
272	o.	Moldava nad Bodvou	—	×	—	—	—	—
273	k.	Nižný Hrušov	—	—	×	—	—	—
274	o.	Pernek	—	—	×	—	—	—
275	o.	Plešivec	—	×	—	—	—	—
276	o.	Podolíneč	—	×	—	—	—	—
277	o.	Poľný Kesov	—	—	×	—	—	—
278	k.	Šintava	—	—	×	—	×	—
279	o.	Štrba	—	—	×	—	—	—
280	o.	Teplička nad Váhom	—	—	×	—	—	—
281	o.	Tomášikovo	—	—	—	×	—	—
282	o.	Trhovište	—	—	×	—	—	—
283	o.	Turna nad Bodvou	—	×	—	—	×	—
284	o.	Veľký Cetín	—	—	×	—	—	—
285	k.	Výčapy ^r	—	—	×	—	—	—
286	o.	Zlatá Idka	—	—	—	×	—	—
287	o.	Zvolen	×	—	—	—	×	—

Poznámky k Prílohe 1

Obsah rubrik: 1 — Číslo, pod ktorým sa sídlo uvádza na mape Sídlná sieť Slovenska na Lazarovej mape Uhorska z r. 1528. 2 — Názov sídla na Lazarovej mape; skratky k. (krúžok) a o. (obrázok) značia, že na Lazarovej mape sú iba značky bez popisu. 3 — Identifikácia. V ďalších rubrikách sa udáva kvalita sídel, a to 4 — slobodné kráľovské mesto, 5 — mesto a mestečko, 6 — dedina s kostolom, 7 — dedina bez kostola, 8 — hrad, 9 — kláštor.

Názvy sídel na Lazarovej mape sa prepisujú podľa medzinárodných transkripčných pravidiel. V identifikácii sídla sa uvádza jeho úradný názov podľa stavu k 1. januáru 1979. Názov sídla, ktoré zaniklo administratívne a k 1. januáru 1979 netvorilo časť obce, uvádzame v podobe, akú mal pred zánikom sídla. Ak zaniknuté sídlo k uvedenému dátumu tvorilo časť obce, uvádzame jeho názov ako časti obce. Názov sídla, ktoré zaniklo de facto, uvádzame v jeho poslednej úradnej alebo rekonštruovanej podobe. V poznámkach z úsporných dôvodov komentujeme len tie zaniknuté sídla, ktoré k 1. januáru 1979 neboli časťami obcí. Otáznik za názvom sídla znamená, že identifikácia je neistá.

Do zoznamu sme nezahrnuli dve sídla, ktoré sa na Lazarovej mape uvádzajú bez popisu a nevedeli sme ich identifikovať. Jedno je pri sútoku Váhu a Nitry, druhé pri Hronove.

a Zaniknuté sídlo v Komárňanskej stolici.

b Zaniknuté sídlo v Tekove.

c Zaniknuté sídlo v Komárňanskej stolici.

d Obce Ŕrs a Dunaújfalú boli zlúčené po r. 1907 v obec Ŕrsújfalú, teraz Nová Stráž.

e Samota v chotári obce Zemné.

f V 17. stor. sa pričlenila k Veľkej Gute, teraz Kolárovo.

g Zaniknuté sídlo v Nitrianskej stolici.

h Obec v Nitrianskej stolici.

Mapa 1. Sídlná sieť Slovenska na Lazarovej mape Uhorska z r. 1528.

- ch* V 19. stor. zlúčený s obcou Malý Padáň v obec Padáň.
i V 19. stor. zlúčené s obcou Horné Plášťovce v obec Plášťovce.
j Zaniknuté sídlo v Novohrade.
k Roku 1923 bola pričlenená k obci Ivanka pri Dunaji.
l Roku 1925 boli zlúčené s Hornými Rišňovcami v obec Rišňovce.
m Roku 1960 bol zlúčený s Brusnom v obec Hronov.
n Roku 1960 bola pričlenená k obci Šafa.
o Roku 1890 samota pri Kameničnej.
p V polovici 19. stor. pričlenený k obci Kameničná.
r V 2. polovici 19. stor. boli zlúčené s Opatovcami v obec Výčapy-Opatovce.

Юрай Жудел

СЕТЬ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ НА КАРТЕ ДРЕВНЕЙ ВЕНГРИИ ЛАЗАРУСА 1528 Г.

Картографическое произведение Лазаруса представляет собой самую старейшую карту Древней Венгрии, сохранившуюся до наших дней. На ней изображено значительное количество топографических данных (на ней содержится более 1400 населенных пунктов) и, поэтому, она является ценным историко-географическим материалом для познания страны в конце средних веков. В настоящей статье рассматривается тематика населенных пунктов данной карты по отношению к территории Словакии. Существенная часть статьи посвящена идентификации и классификации населенных пунктов.

Идентификация населенных пунктов затруднена в результате путаницы в названиях, что связано с тем, что карта Лазаруса была издана за рубежом, в германской среде, поэтому находящиеся на ней названия не являются достоверной опорой для идентификации. Результаты исследований, произведенные до сих пор и опубликованные в труде A Magyar térképészet kezdetei, который подготовил и издал Естественнонаучный факультет университета им. Этвеша Лоранда в Будапеште в 1976 г., несмотря на его значительный вклад, в многом являются неточные, дискуссионные и даже ошибочные. Настоящая статья проверяет эти идентификации, причем некоторые из них подтверждает, другие уточняет и многие в качестве ошибочных отвергает и возмещает новыми. В ней идентифицируются также неназванные населенные пункты, которые на карте Лазаруса отображены лишь значком.

Карта Лазаруса, из-за плохо разработанных условных обозначений, не дает предпосылки для классификации населенных пунктов, поэтому она исходит из других источников и результатов исторических исследований. Учитывая политическое и экономическое значение, юридическое положение и функции населенных пунктов, на карте Лазаруса можно различать свободные королевские города, города и городки, села с костелом, села без костела, замки-крепости и монастыри. Идентификация и классификация отдельных населенных пунктов содержится в Приложении 1 «Список словацких населенных пунктов на карте Древней Венгрии Лазаруса 1528 г.»

На основе идентификации и классификации населенных пунктов приводится заключение, что сеть населенных пунктов Словакии на карте Лазаруса состоит из 289 населенных пунктов, что представляет примерно 8 % всех населенных пунктов существующих на территории Словакии в конце средних веков. Из этого количества приходилось 16 на свободные королевские города, 95 на города и городки, 92 на села с костелом, 58 на села без костела, 25 на замки-крепости и 1 на монастырь (2 населенные пункты не классифицированы). В значительной мере преобладают населенные пункты, занимающие важное место в структуре средневекового расселения и, благодаря своей архитектуре, отличающиеся в стране. Географическое распределение населенных пунктов характеризуется их концентрацией вдоль дорог сверхрегионального значения, главным образом расположенных на магистральных дорогах. Сеть населенных пунктов отображена на карте близкой по своему масштабу карте Лазаруса.

Карта 1. Сеть населенных пунктов Словакии на карте Древней Венгрии Лазаруса 1528 г.
Приложение 1. Список словацких населенных пунктов на карте Древней Венгрии Лазаруса
1528 г.

Примечания к Приложению 1.

Перевод: Л. Правдова

Juraj Ž u d e l

THE SETTLEMENT NETWORK OF SLOVAKIA ON LAZAR'S MAP OF THE OLD HUNGARY FROM 1528

Lazar's cartographic work is the oldest map of the Old Hungary preserved. It contains a great amount of topographic data (illustrating more than 1,400 settlements), and therefore it is a significant historico-geographical source to recognize the landscape in the late Middle Ages. The study works up the settlement topics of this map in relation to the territory of Slovakia. A substantial part of the study lies in identifying and classifying the settlements.

The identification of settlements is made difficult by the fact that many names of the settlements on Lazar's map are very mutilated, which connects with the fact that the map was published abroad, in a German environment and therefore they are not a reliable basis in identifying. The up-to-date results published in the work *A Magyar Térképészet Kezdetei*, which was prepared and edited by the Faculty of Natural Sciences, Loránd Eötvös University in Budapest in 1976, although standing for a great contribution, are frequently non-precise, questionable, even also erroneous. The study verifies these identifications, some of them confirming, others precisening and several as erroneous rejecting and replacing by new ones. Also non-named settlements are identified, which have only a sign on Lazar's map.

Lazar's map with its non-clear-cut sign key does not afford a possibility to classify the settlements, and therefore this one is based on other sources and results of historical research. According to the political and economic significance, legal status and function of settlements free royal towns, towns and townlets, villages with the church, villages without the church, castles and monasteries can be distinguished. Both the identification and classification of settlements are contained in Supplement 1, List of Slovak settlements on Lazar's map of the Old Hungary from 1528.

On the basis of identifying and classifying the settlements a conclusion can be quoted, namely that the settlement network of Slovakia on Lazar's map is formed by 289 settlements, which constitutes about 8 per cent from all the settlements in the territory of Slovakia in the late Middle Ages. From this amount 16 were free royal towns, 95 towns and townlets, 92 villages with the church, 58 villages without the church, 25 castles and 1 monastery (2 settlements have not been classified). Highly predominate the settlements, which had a significant position in the structure of medieval settlement and with their own architecture they came to the fore in the landscape. The geographical distribution of the settlements is characterized by their concentration along the ways of a superregional significance, mainly along long-distance ways. The network of settlements has been illustrated by the map similar to Lazar's map by the scale.

Map. 1 The settlement network of Slovakia on Lazar's map of the Old Hungary from 1528.

Supplement 1. List of Slovak settlements on Lazar's map of the Old Hungary from 1528.

Notes to Supplement 1.

Translated by A. Krajičír